

Kortversion av Ungdomspolitisk skrivelse

Innehåll

Kortversion ungdomspolitiska skrivelsen	1
1. Inledning	4
1.1 Ärendet och dess beredning	4
1.2 Sammanfattning.....	4
1.3 Nya prioriteringar inom ungdomspolitiken.....	5
1.3.1 Den psykiska hälsan bland unga ska öka	5
1.3.2 Alla unga ska ha en meningsfull fritid.....	5
1.3.3 Alla unga ska vara delaktiga i samhällsbygget	5
1.3.4 Ungas sociala inkludering och etablering på arbetsmarknaden ska öka.....	5
1.4 Ungdomspolitikens ramverk/mål och aktörer.....	6
1.4.1 Vilka är ungdomar?.....	6
1.4.2 Ungdomar och migration.....	7
1.4.3 Ungdomsbefolkningen i olika delar av landet.....	7
2. Ungas levnadsvillkor.....	7
2.1 Ungdomars hälsa.....	7
2.1.1 Psykisk hälsa och ohälsa.....	7
2.1.2 Olika faktorerers inverkan på den psykiska hälsan och ohälsan.....	8
2.1.3 Varför ökar den psykiska ohälsan?	8
2.2 Fysisk hälsa.....	9
2.2.1 Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter	9
3. Utbildning.....	9
3.1 Kunskapsutvecklingen i skolan	10
3.2 Hur trivs unga i skolan?.....	10
3.2.1 Komvux och folkhögskolan.....	11
3.2.2 Universitet och högskolan	11
3.2.3 Könsfördelning i utbildningsval.....	11
3.2.4 Informellt lärande och icke-formellt lärande	11
4. Ungas etablering på arbetsmarknaden.....	12
4.1.1 Utveckling av ungdomars arbete och sysselsättning	12
4.1.2 Arbetslöshet.....	13
4.1.3 Unga som varken arbetar eller studerar	14
5. Boende och tillgång till den fysiska miljön.....	14
5.1 Ungas boende	14
5.1.1 Unga och hemlöshet.....	15
5.2 Barn och ungdomar tar plats	15
5.2.1 Att kunna ta sig fram på egen hand.....	15
6. Brottutövande och utsatthet för brott.....	16
6.1 Ungdomars brottslighet.....	16
6.2 Ungdomars utsatthet för brott	16
6.2.1 Våld i nära relationer bland unga och utsatthet för sexualbrott.....	16

6.2.2 Hedersrelaterat våld och förtryck	17
7. Fritid, idrott och kultur	17
7.1.1 Fritid	17
7.1.2 Öppen fritidsverksamhet	18
7.1.3 Föreningsmedlemskap.....	18
7.2 Idrott.....	18
7.3 Kultur.....	19
8. Makt att forma sina liv.....	20
8.1 Skillnader i makt att forma sina liv.....	20
8.1.1 Unga med funktionsnedsättning.....	20
8.1.2 Unga hbtq-personer.....	21
8.1.3 De nationella minoriteterna och urfolket samerna.....	21
8.1.4 Diskriminering och rasism.....	21
8.2 Egen försörjning.....	22
9. Inflytande över samhällsutvecklingen	22
9.1 Ungas deltagande i demokratin	22
9.1.1 Protester, nätverk och sociala rörelser	23
9.2 Ungas attityder till sitt eget inflytande och till demokratin.....	23
9.2.1 Ungas möjligheter att påverka politiska beslut	23
9.3 Unga och EU	24
10. Internationella samarbeten	24
10.1 Ungdomspolitikerna i internationella samarbeten	24
11. Handlingsprogram 2021–2024	25

2. Inledning

Ungdomspolitikerna är sektorsövergripande och rör en bredd av frågor såsom ungas utbildning, arbete, hälsa, inflytande, kultur, fritid och bostadsfrågor. I den ungdomspolitiska propositionen Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande (prop.2013/14:191) lades ett mål för ungdomspolitikerna fast: att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Målet berör alla statliga beslut och insatser för ungdomar mellan 13 och 25 år. Den här skrivelsen är en redovisning av utvecklingen mot det ungdomspolitiska målet. I handlingsprogrammet finns insatser presenterade som ska bidra till att målet uppfylls. Skrivelsen finns i sin helhet på www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2021/03/skr.-202021105/.

2.1 Ärendet och dess beredning

Till grund för skrivelsen ligger ett stort antal rapporter från myndigheter, organisationer och forskare samt statistik om ungas levnadsvillkor. Regeringen gav i maj 2019 likalydande uppdrag till Barnombudsmannen, Boverket, Delegationen mot segregation, Folkhälsomyndigheten, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF), Statens institutionsstyrelse och Statens kulturråd att inkomma med analyser till regeringens ungdomspolitik (Ku2019/01066). Landsrådet för Sveriges ungdomsorganisationer (LSU) beviljades bidrag för att samordna ungdomsrörelsen i framtagna av ett underlag till regeringen som bl.a. inkluderade en beskrivning av barn- och ungdomsorganisationers behov och en analys av hur regeringens ungdomspolitik kan utvecklas. Inbjudningar om att inkomma med analyser i syfte att utveckla regeringens ungdomspolitik skickades även ut till arbetsgivarorganisationer, fackliga organisationer, politiska ungdomsförbund, religiösa ungdomsförbund, bildningsförbund, ungdomsförbund för nationella minoriteter och urfolket samer samt till forskningsinstitutioner. Statsrådet Amanda Lind, som ansvarar för ungdomspolitikerna, höll i december 2019 en hearing med myndigheter och ideella föreningar som berörs av det ungdomspolitiska målet. Samråd med Ungdomspolitiska rådet har hållits vid flera tillfällen.

2.2 Sammanfattning

Regeringen beslutade vid regeringssammanträdet den 18 mars 2021 om en ungdomspolitisk skrivelse (Skr. 2020/21:105). Skrivelsen ger en redovisning av det ungdomspolitiska målet. Av skrivelsen framgår även att det i flera avseenden har skett en positiv utveckling av ungas levnadsvillkor, t.ex. inom utbildningsområdet och vad gäller ungas hälsa. Samtidigt finns det utmaningar när det kommer t.ex. utbildningsresultat och tillgång till idrott och kultur där det finns tydliga skillnader mellan unga baserat på socioekonomiska faktorer. Ungdomar boende i områden med socioekonomiska utmaningar är särskilt utsatta och har generellt ofta sämre uppväxsvillkor och livschanser än ungdomar boende i andra områden. Allt fler unga känner att de har möjlighet att påverka politiska beslut och intresset för politik befinner sig på historiskt höga nivåer. Samtidigt har socioekonomiskt utsatta grupper mindre möjlighet till att påverka och upplever att de lyssnas på i mindre utsträckning än andra unga.

Covid-19-pandemin har slagit hårt mot stora delar av samhället och har haft särskilt stora konsekvenser för barn och ungas livsmöjligheter. Allt från begränsningar i skolan och att

utföra fritidsaktiviteter till ökade svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden har gjort att många ungas mående och upplevda livsutsikter försämrats. Covid-19-pandemin riskerar generellt sett också att få stora ekonomiska och sociala konsekvenser för redan utsatta grupper. Även om statistik finns tillgänglig inom några områden kommer det att ta tid innan kunskap finns om de långsiktiga konsekvenserna för ungdomar. Ungdomars levnadsvillkor kommer därför att vara viktiga att följa och analysera även under de kommande åren.

2.3 Nya prioriteringar inom ungdomspolitiken

I den ungdomspolitiska skrivelsen presenteras nya prioriteringar inom ungdomspolitiken. Prioriteringarna är att:

- den psykiska hälsan bland unga ska öka,
- alla unga ska ha en meningsfull fritid,
- alla unga ska vara delaktiga i samhällsbygget,
- ungas sociala inkludering och etablering på arbetsmarknaden ska öka

2.3.1 Den psykiska hälsan bland unga ska öka

Ungas psykiska hälsa är en viktig fråga som kräver breda insatser inom flera politikområden. En god psykisk hälsa är en förutsättning för goda levnads- och uppväxtvillkor. Denna prioritering avser att konkretisera den tidigare prioriteringen som rörde ungas välmående. Prioriteringen syftar i första hand på de insatser som görs inom folkhälso- och hälso- och sjukvårdspolitiken men det krävs även insatser inom bl.a. områdena hbtq-personers rättigheter och åtgärder mot segregation.

2.3.2 Alla unga ska ha en meningsfull fritid

Att ha en utvecklande och meningsfull fritid är en viktig del av uppväxttiden. Fritiden har en stor roll att spela för unga då den kan ge plats åt gemenskap som är öppen för var och en, och där alla ges möjlighet att fritt utveckla sina förmågor och att bli delaktiga i samhället. Ungas fritid har även tidigare varit ett prioriterat område. Flera politikområden täcks in i denna prioritering. Det gäller bl.a. satsningar inom fritidsverksamheten, kulturen, idrotten och föreningsdeltagandet.

2.3.3 Alla unga ska vara delaktiga i samhällsbygget

Ungas inflytande och delaktighet har varit en central del av ungdomspolitiken sedan den tillkom. Detsamma gäller ungas förutsättningar till organisering. En prioritering om att alla unga ska vara delaktiga i samhällsbygget blir ett förtydligande av det ungdomspolitiska målet.

2.3.4 Ungas sociala inkludering och etablering på arbetsmarknaden ska öka

Covid-19-pandemin och dess följd effekter har särskilt påverkat ungdomars skolsituation och situation på arbetsmarknaden. De områden som täcks inom prioriteringen är bl.a. satsningar inom arbetsmarknadspolitiken, ungas företagande och unga som varken arbetar eller studerar. Ungas etablering har även tidigare varit en prioritering men prioriteringen utökas till att innehålla social inkludering.

2.4 Ungdomspolitikens ramverk/mål och aktörer

Ungdomar påverkas av beslut inom alla samhällsområden och på såväl lokal och regional som nationell nivå. Ungdomspolitikerna är sektorsövergripande vilket innebär att politikens mål uppnås genom insatser inom ett flertal politikområden. Ungdomspolitikerna har ett samordnande ansvar för regeringens insatser som berör unga.

Många myndigheter bidrar till genomförandet av regeringens ungdomspolitik. MUCF är regeringens förvaltningsmyndighet för frågor som rör ungdomspolitikerna och politikerna för det civila samhället och har ett sektorsövergripande ansvar. Samtidigt kan ungdomspolitikerna inte begränsas till statliga beslut och insatser. Goda levnadsvillkor för ungdomar skapas genom ett samspel mellan staten, kommuner, regioner, den privata sektorn och det civila samhället.

Kommuner och regioner ansvarar för betydande delar av den offentliga verksamheten som enskilda ungdomar möter i vardagen, exempelvis genom skolväsendet, socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt stora delar av kultur- och fritidsområdet. Kommunernas och regionernas ansvar är viktigt för förverkligandet och utvecklandet av ungdomspolitikerna. Kommuner både finansierar, stödjer, främjar och genomför insatser för ungdomar. Kommuner tillhandahåller också viktig infrastruktur för att förverkliga stora delar av ungdomars fritid.

Den privata sektorn bestående av näringsliv, idéburna organisationer och det civila samhället utgör en viktig del av ungdomspolitikerna. De delar av civilsamhället som är verksamma inom ungdomsområdet är exempelvis barn- och ungdomsorganisationer, idrottsorganisationer, ideella kulturarrangörer, trossamfund, kvinno-, miljö-, och integrationsorganisationer och föreningar.

2.4.1 Vilka är ungdomar?

Med begreppet ungdom avses personer i övergången mellan barndom och vuxenlivet. Avgränsningen för den nationella ungdomspolitikerna är åldern 13–25 år, men i praktiken finns ingen skarp gräns mellan barndom och vuxenlivet. I Sverige fanns drygt 1,5 miljoner ungdomar i åldern 13–25 år i slutet av 2019.

Ungdomar är inte en grupp som är skild från den övriga befolkningen och är heller inte generellt mer problemtyngd än andra åldersgrupper. Samtidigt som ungdomstiden är ett skede i livet som kännetecknas av ökade möjligheter, förmågor och kreativitet kännetecknas ungdomstiden också av utsatthet. De utmaningar och möjligheter en individ möter kan se olika ut under olika perioder i livet. Det finns vissa sociala och kulturella villkor som gruppen ungdomar trots sin heterogenitet i mångt och mycket delar. Ungdomar är generellt mer beroende av vuxna och offentlig verksamhet än äldre. I princip alla ungdomar i Sverige genomgår exempelvis grundskolan och gymnasieskolan och för de allra flesta ungdomar är hemma- och boendesituationen starkt beroende av hur föräldrarnas situation ser ut.

2.4.2 Ungdomar och migration

Ungdomsbefolkningens sammansättning har förändrats mot bakgrund av en ökad invandring. Normalt sett föds det årligen ca 3 000–4 000 fler pojkar än flickor, men bland unga i åldern 17–23 år finns en större andel män än kvinnor. Könsskillnaderna är som störst bland 19-åringarna där det finns drygt 9 000 fler män än kvinnor. Detta beror på att unga män varit i majoritet bland de som invandrat till Sverige.

2.4.3 Ungdomsbefolkningen i olika delar av landet

Ungdomsbefolkningens storlek och andelar varierar stort inom landet. Knappt en femtedel av alla ungdomar (13–25 år) bor i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Inkluderas pendlingskommunerna nära storstad bor drygt en tredjedel av Sveriges ungdomar i storstäder eller i pendlingskommun nära storstad. Universitetsorter som Lund, Linköping, Umeå och Uppsala har, relativt till den egna befolkningen, störst andel ungdomar. I glesbygdskommunerna bor ca 2,5 procent av Sveriges ungdomar. Sammanfattningsvis har storstäder och flera universitetsstäder störst antal ungdomar och en konsekvens av detta är att ungdomars uppväxt- och levnadsvillkor kan skilja sig mycket beroende på var i landet de bor.

3. Ungas levnadsvillkor

Med goda levnadsvillkor menas att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor med utgångspunkt i ungdomars rätt att komma i åtnjutande av de mänskliga rättigheterna såsom de uttrycks i grundlagarna och i Sveriges konventionsåtaganden på området. Individen ska ha tillgång till utbildning, arbete, bostad, hälsa, trygghet, kultur, fritid, sitt språk, möjlighet till delaktighet och inflytande samt ett liv fritt från diskriminering.

3.1 Ungdomars hälsa

En god hälsa utgör en grundförutsättning för att uppnå målet att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Hälsa rör en mängd olika aspekter, däribland psykisk, fysisk, sexuell och reproduktiv hälsa. Det handlar även om andra faktorer som kost och fysisk aktivitet, övervikt, alkohol, tobak, spel, fysiskt, psykiskt och hedersrelaterat våld samt förtryck och dödlighet.

Levnadsförhållanden under barn- och ungdomsåren har stor betydelse för både den psykiska och fysiska hälsan under hela livet. Att investera i barns och ungas hälsa och utveckling är därför en långsiktig lönsam investering både för individen och för samhället och en av de viktigaste åtgärderna för att utjämna ojämlikheter i hälsa.

3.1.1 Psykisk hälsa och ohälsa

De flesta unga i Sverige mår bra och uppger att de är nöjda med livet. Samtidigt ökar förekomsten av självrapporterade besvär av ångslan, oro och ångest, särskilt bland yngre kvinnor. Den nationella folkhälsoenkäten, Hälsa på lika villkor, som genomförs av Folkhälsomyndigheten visar att det är mycket vanligt med lätta besvär av ångslan, oro eller ångest i hela befolkningen, men att andelen som upplever dessa besvär är högre bland unga i

åldern 16–24 år än andra åldersgrupper. År 2018 uppgav 46 procent av kvinnorna och 33 procent av männen i åldern 16–24 år att de hade lätta besvär av ängslan, oro eller ångest. Denna andel har i flera år legat på ungefär samma nivå. Däremot har andelen unga som uppger svåra besvär ökat. Störst har ökningen varit bland unga kvinnor där ca 20 procent av kvinnorna jämfört med ca 8 procent av männen uppger svåra besvär av ängslan, oro eller ångest (Folkhälsomyndigheten 2018). Utöver skillnader i psykisk ohälsa mellan könen finns det även skillnader kopplat till socioekonomiska faktorer och uppväxtvillkor.

Folkhälsomyndigheten slår i rapporten Varför ökar den psykiska ohälsan bland barn och unga? från 2018 fast att andelen 13- och 15-åriga flickor och pojkar i Sverige som rapporterar återkommande psykosomatiska symtom har fördubblats sedan mitten av 1980-talet. Ökningen av självrapporterade psykiska symtom motsvaras också av en ökning av psykiatriska sjukdomstillstånd som kräver specialistvård, vilket enligt myndigheten talar för en faktisk ökning av psykisk ohälsa och inte enbart en ökad rapporteringsbenägenhet eller förändrad klinisk praxis.

I Sverige 2019 var det totalt 138 personer, 91 unga män och 47 unga kvinnor, i åldern 15–24 år som dog till följd av säkert fastställda suicid. Även om det sker en minskning av suicid i de flesta åldersgrupper runt om i världen, har flera länder, inklusive Sverige, på senare år kunnat observera en ökning av suicidantalet bland ungdomar. Det är oroväckande att allt fler unga dör i suicid eftersom det är en dödsorsak som går att förebygga.

3.1.2 Olika faktorerers inverkan på den psykiska hälsan och ohälsan

Både internationella studier och studier på svenska data visar att det redan i tidig ålder finns en ojämn fördelning av god psykisk hälsa och av psykisk ohälsa, som är kopplad till familjens socioekonomiska situation. Barn och unga som har det sämre ställt rapporterar exempelvis oftare psykiska och psykosomatiska besvär. Uppväxtvillkoren påverkar dessutom den psykiska hälsan som vuxen och utsatthet i barndomen ökar risken för att man senare i livet ska få psykiatrisk vård.

Skolgången har också stor betydelse för ungdomars hälsa och välmående. Oavsett familjeförhållanden är godkända betyg och bra relationer till klasskamrater och lärare viktiga för att minska risken för ohälsa.

Covid-19-pandemin kan innebära ökad risk för psykisk ohälsa bland barn och ungdomar som är i behov av särskilt stöd, de som lever i familjer med socioekonomiska eller andra utmaningar och de grupper av unga som omfattas av skolans kompensatoriska uppdrag.

3.1.3 Varför ökar den psykiska ohälsan?

Det finns inget entydigt svar på varför den självrapporterade psykiska ohälsan bland barn och unga ökar. Folkhälsomyndigheten gör bedömningen att utvecklingen talar för att det kan ha skett förändringar i barn och ungas generella levnadsvillkor. Det kan till exempel vara faktorer relaterade till skolperioden, inträdet till arbetsmarknaden, eller övergången till

vuxenlivet som inverkar negativt på unga människors psykiska välmående (Folkhälsomyndigheten 2018). Folkhälsomyndigheten och MUCF har sett behov av ett utökat stöd till unga med mild eller måttlig psykisk ohälsa t.ex. genom att stärka ungdomsmottagningarnas och elevhälsans arbete med psykisk hälsa. Såväl ungdomsmottagningarna som elevhälsan har goda förutsättningar att arbeta med att förebygga och erbjuda tidiga insatser vid psykisk ohälsa för unga som är i behov av lättillgängligt stöd.

3.2 Fysisk hälsa

Andelen 13- och 15-åringar som uppger att de rör på sig minst en timme varje dag och är tillräckligt fysiskt aktiva är fortsatt liten och i stort sett oförändrad sedan de första mätningarna 2001. Fetman har ökat i alla åldersgrupper och bakomliggande orsaker till denna trend tycks vara ökad urbanisering, ändrade transportformer och digitaliseringens intåg samt automatiseringen i arbetslivet, vilket lett till minskad fysisk aktivitet och därmed minskad energiförbrukning. Matvanor har förbättrats sedan 2001 gällande dagligt intag av grönsaker, läsk och godis bland både flickor och pojkar. Under perioden 1980–2015 ökade dock den totala energitillgången per person och dag med ca 9 procent. Matvanorna visar också på socioekonomiska skillnader där barn till föräldrar med kortare utbildning äter mindre frukt och grönsaker och dricker mer läsk.

Samtidigt har ungas hälsovanor till viss del förbättras då ungdomars användning och missbruk av alkohol har minskat under 2000-talet. Trenden är densamma för användning av tobak, där minskningen är betydande. Det finns dock utmaningar i nya produkter på marknaden, såsom e-cigarettor och tobaksfritt nikotinsnus, som lockar ungdomar att använda nikotinprodukter. Cannabisbruket har ökat något bland unga (16–29 år) i Sverige jämfört med de senaste åren.

3.2.1 Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter

Den fysiska hälsan innefattar även sexuell och reproduktiv hälsa. Alla elever har rätt till en bra undervisning i sex och samlevnad och att ges möjlighet att reflektera över sexualitet, identitet och normer. Bland unga i 16–29 årsåldern angav dock enbart 37 procent av männen respektive 26 procent av kvinnorna 2017 i Folkhälsomyndighetens befolkningsstudie att skolans sex- och samlevnadsundervisning har gett dem den kunskap de behöver. Ungdomsmottagningarnas besökare är dessutom mestadels kvinnor och många pojkar och män saknar därför en naturlig plats för att få ett individuellt samtal och ställa frågor utifrån sin sexuella hälsa. Det saknas dock kunskap om det påverkar mäns kunskap om och delaktighet i såväl sin egen som sin partners sexuella och reproduktiva hälsa.

4. Utbildning

Barn och ungdomars rätt till en utbildning av hög och likvärdig kvalitet utgör en viktig del i uppfyllandet av regeringens ungdomspolitiska mål. Utbildning är en mänsklig rättighet och goda kunskaper från grundskolan ger förutsättningar för att klara av gymnasieskolan. En

slutförd gymnasieutbildning ger i sin tur ökade möjligheter till arbete eller fortsatta studier. Vidare är jämställd utbildning ett av de jämställdhetspolitiska delmålen. Det innebär att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.

4.1 Kunskapsutvecklingen i skolan

Skolverkets uppföljningsstatistik visar att nästan alla ungdomar börjar i någon av de olika former av utbildning som ges inom gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan. Det finns en positiv trend med i huvudsak höjda kunskapsresultat i gymnasieskolan och en ökande andel elever med en gymnasieexamen. Över tid har den genomsnittliga betygspoängen och andelen elever med grundläggande behörighet till högskolan ökat. Svenska ungdomars resultat har även förbättrats i internationella kunskapsmätningar (PISA) med generellt både en lägre andel lågpresterande elever och en högre andel högpresterande elever i läsförståelse jämfört med OECD-genomsnittet. Samtidigt lämnade ungefär var fjärde elev i årskurs 9 våren 2019 utan ett godkänt betyg i ett eller flera ämnen. Sett över tid är denna utveckling relativt jämn, vilket sammantaget pekar på fortsatta utmaningar i skolans arbete för elevernas utveckling mot målen.

I både grund- och gymnasieskolan är skillnaderna i kunskapsresultaten mellan flickor och pojkar respektive kvinnor och män påtagliga. Det finns dessutom tydliga skillnader i resultaten mellan elever med utländsk bakgrund och elever med svensk bakgrund samt mellan elever med olika socioekonomisk bakgrund. Det är en situation som understryker betydelsen av skolans kompensatoriska uppdrag. Den ökade skolsegregationen är också problematisk ur ett likvärdighetsperspektiv när det gäller skolans demokrati- och fostringsuppdrag. Skillnader i kvalitet mellan skolor innebär att alla elever inte har samma tillgång till bra utbildning.

Covid-19-pandemin har ändrat förutsättningarna för att bedriva ordinarie undervisning i bl.a. grundskolan och gymnasieskolan. Periodvis under pandemin har undervisningen inom framför allt gymnasieskolan, kommunal vuxenutbildning (komvux), yrkeshögskolan, folkhögskolan och den högre utbildningen bedrivits på distans. Detta har medfört utmaningar för både elever, studerande, studenter och lärare.

4.2 Hur trivs unga i skolan?

En övervägande majoritet av eleverna i grund- och gymnasieskolan trivs i skolan. Dock har andelen elever som upplever att de är stressade och utsatta för kränkande behandling ökat. Flickor och kvinnor känner sig mer stressade än pojkar och män. Könsskillnaderna i upplevd stress kan t.ex. hänga samman med att flickor och kvinnor i större utsträckning än pojkar och män anger att de upplever att kraven är för höga. Andelen elever som känner sig mobbade i gymnasieskolan har ökat från 2 till 6 procent jämfört med 2015 där unga med funktionsnedsättning är särskilt utsatta. Unga med funktionsnedsättning uttrycker även att de inte litar på att de kan få det stöd de behöver av en vuxen om en otrygg situation skulle uppstå. Flera elever beskriver hur man som elev med funktionsnedsättning drabbas när anpassningar saknas och hur dessa situationer skapar stress och bristande motivation.

4.2.1 Komvux och folkhögskolan

Komvux består sedan den 1 juli 2020 av utbildning på grundläggande nivå, utbildning på gymnasial nivå, särskild utbildning på grundläggande nivå, särskild utbildning på gymnasial nivå och utbildning i svenska för invandrare. Komvux kan vara en betydelsefull alternativ utbildningsväg för unga som inte har en examen från gymnasieskolan. Det är viktigt att det finns alternativ till gymnasieskolan så att dessa ungdomar kan slutföra en utbildning, t.ex. inom Komvux eller folkhögskola (betänkandet Vårt gemensamma ansvar – för unga som varken arbetar eller studerar [SOU 2018:11]).

Målet för folkbildningen är att den ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället. Folkbildningen är många gånger ett fungerande alternativ för dem som av olika skäl inte valt att fortsätta sin utbildning inom skolväsendet. Folkhögskolans deltagarsammansättning har genomgått en förändring under 2000-talet, med en växande andel deltagare med funktionsnedsättning och utrikes födda deltagare med svaga kunskaper i det svenska språket. Mot bakgrund av det står verksamheten inför vissa utmaningar när det gäller pedagogik och ett ökat behov av stöd, personal och specialkompetenser.

4.2.2 Universitet och högskolan

Regeringen verkar för att bygga ett starkt kunskapssamhälle med forskning och utbildning av kvalitet i hela landet. Jämställdhet mellan kvinnor och män ska alltid iakttas och främjas i lärosätenas verksamhet. Andelen gymnasieelever som går direkt över till högskolestudier har ökat på lång sikt. Direktövergångarna till universitet och högskolor ökade särskilt under 2008 och 2009, vilket skulle kunna förklaras av den ekonomiska krisen och den höga ungdomsarbetslösheten under den perioden. Därefter har andelen som går direkt över till universitet och högskolor sjunkit med några procentenheter. Unga kvinnor har generellt högre övergångsfrekvenser än unga män.

4.2.3 Könsfördelning i utbildningsval

Utmaningar kvarstår när det gäller regeringens mål om jämställd utbildning. Unga kvinnors och mäns val av utbildning skiljer sig åt, inte minst i gymnasieskolan där ungdomar tenderar att välja program som förbereder inför arbete inom yrkesområden där det egna könet är i majoritet. Resultaten tyder även på att de könsbundna studievalen på universiteten och högskolorna är oförändrade.

4.2.4 Informellt lärande och icke-formellt lärande

Informellt lärande definieras ofta som det lärande som sker till följd av daglig verksamhet i samband med arbete, familj eller fritid och som inte är organiserat eller strukturerat när det gäller mål, tid eller lärandestöd. Det inkluderar bl.a. frivilligt arbete och föreningsengagemang och lärandet kan vara oavsiktligt ur den lärandes perspektiv. Icke-formellt lärande definieras också ofta som det lärande som inte sker inom de formella utbildningssystemen men som sker inom ramen för en planerad verksamhet, alltså har mål och tid för lärande, och där det

finns visst stöd för lärandet. Ungdomsarbete, föreningsengagemang och andra fritidssysselsättningar kan ge ungdomar viktig såväl personlig som yrkesmässig kompetens, viktiga entreprenörsfärdigheter och färdigheter när det gäller lagarbete, ledarskap, projektledning, problemlösning och kritiskt tänkande. I vissa fall är ungdomsarbete och föreningsengagemang en brygga till utbildning eller arbete, och förebygger därmed utanförskap.

En viktig skillnad mellan de olika formerna av lärande är att den som deltagit i en formell eller icke-formell utbildning ofta får ett utbildningsbevis som har ett erkänt värde, medan de som deltagit i informella lärförmer ofta saknar ett sådant. Resultat och kunskap mäts på andra sätt eller ibland inte alls inom de informella och icke-formella lärandeformerna. Inom det ungdomspolitiska samarbetet genom EU:s ungdomsstrategi och EU-programmen Erasmus+ och Europeiska solidaritetskåren har det under de senaste programperioderna varit prioriterat att stärka partnerskap mellan utbildningsinstitutioner inom formellt och icke-formellt lärande. Strategier för ett mer integrerat livslångt lärande uppmuntras inom samarbetet, liksom erkännande och validering av icke-formellt och informellt lärande. I EU:s ungdomsstrategi uppmanas medlemsstaterna att verka för erkännande av volontärerfarenheter och validering av studieresultat.

5. Ungas etablering på arbetsmarknaden

Med ungdomspolitikens delmål att alla unga ska ha goda levnadsvillkor menas bl.a. att ungdomar ska ha möjlighet till arbete. Gruppen ungdomar som är i arbetsför ålder är mer känslig för ekonomiska svängningar än andra åldersgrupper, vilket generellt sett hänger samman med att ungdomar både har kortare arbetslivserfarenhet och är nya på arbetsmarknaden. Att ungdomar har en relativt svag ställning på arbetsmarknaden har tydligt framkommit under covid-19-pandemin. Att främja ungas inträde och etablering på arbetsmarknaden är i första hand en fråga om unga människors möjlighet till egen försörjning och ett självständigt liv. Samtidigt är ungas inträde på arbetsmarknaden också en förutsättning för god samhällsekonomi.

5.1.1 Utveckling av ungdomars arbete och sysselsättning

Följderna av den kris som har utlösts av pandemin har haft stark negativ påverkan på många ungdomars situation på arbetsmarknaden. Många av de jobb som har försvunnit finns i branscher där ungdomar ofta får en första fot in på arbetsmarknaden. Unga har dessutom ofta tillfälliga anställningar, som har minskat kraftigt under pandemin. Möjligheten för unga att få jobb direkt efter gymnasieskolan försämrades under sommaren 2020. Kommunerna har också haft sämre möjligheter att tillhandahålla feriejobb och praktikplatser inom exempelvis vård och omsorgen. Studier har visat att ett misslyckat arbetsmarknadsinträde har ett samband med dåliga arbetsmarknadsutfall flertalet år efteråt (Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering [IFAU] rapport 2004:13). Det tyder på att ungdomsarbetslöshet i sig kan ha långvariga negativa effekter. Detta är en risk nytillträdda på arbetsmarknaden möter under pandemin och som riskerar att förstärkas om krisen blir utdragen.

Samtidigt förändras arbetsmarknaden i Sverige konstant. En anställningsform som blivit allt mer vanlig bland framför allt unga är s.k. intermittenta anställningar, som ofta benämns som behovsanställning eller timanställning (SOU 2019:5). Den typen av anställningsform spelar en viktig roll för arbetsgivare som är i behov av arbetskraft vid tillfälliga arbetstoppar och när arbetsgivare behöver ersätta tillfälligt frånvarande personal. Sådana anställningar kan vara en väg in i arbetslivet, inte minst för unga personer utan arbetslivserfarenhet eller för grupper som står långt ifrån arbetsmarknaden. Samtidigt är sådana osäkra anställningar, som ofta har dåliga trygghetsvillkor för arbetstagaren, en riskfaktor för att utveckla psykisk ohälsa bland unga. Dagens unga vill i större utsträckning än tidigare ungdomsgenerationer att deras arbete ska vara meningsfullt och ge möjligheter till att kombinera arbetet med fritid- och familjeliv. Fler unga i dag tycker även att ekonomisk trygghet och tillsvidareanställning är viktigt för dem jämfört med tidigare ungdomsgenerationer. Unga oroar sig även i större utsträckning över sin egen eller sin familjs ekonomi jämfört med vuxna (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor [MUCF] 2019, Unga med attityd).

5.1.2 Arbetslöshet

Historiskt har ungdomsarbetslösheten varierat stort. Ungdomar påverkas mer av konjunktursvängningar än andra åldersgrupper eftersom de i större utsträckning har osäkrare anställningsformer och inte hunnit etablera sig på arbetsmarknaden. Ungdomar drabbas särskilt hårt under ekonomiska kriser i form av hög arbetslöshet och låg sysselsättning. Däremot brukar ungdomsarbetslösheten snabbt falla när konjunkturen återhämtat sig och ungdomar upplever kortare arbetslöshetsperioder jämfört med äldre åldersgrupper.

Bland gruppen arbetslösa ungdomar finns det vissa undergrupper som har en särskilt utsatt ställning på arbetsmarknaden. Det gäller bl.a. ungdomar utan fullständig gymnasieutbildning. Cirka 90 procent av alla unga vid 30 års ålder har trätt in på arbetsmarknaden, medan motsvarande siffra för dem som saknar slutbetyg är cirka 80 procent. Vissa grupper riskerar även i högre grad att befinna sig i långtidsarbetslöshet och har svårare att etablera sig på arbetsmarknaden. Det gäller bl.a. unga med utländsk bakgrund, där unga utrikes födda kvinnor har större svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden än unga utrikes födda män. Unga med funktionsnedsättning har också svårare att etablera sig på arbetsmarknaden där situationen dessutom förvärrats och gruppen utgör en stor del av de som är inskrivna på arbetsförmedlingen. I en rapport från MUCF framkommer även att unga hbtq-personer i större utsträckning har erfarenhet av ofrivillig långtidsarbetslöshet. Situationen på arbetsmarknaden varierar också stort mellan olika regioner i landet, vilket kan förklaras av bland annat bostadsbristen i tillväxtområden vilket hindrar unga att flytta från områden med arbetsbrist.

En annan utmaning för ungas etablering på arbetsmarknaden, som både unga och arbetsgivare nämner, är bristen på kunskap om hur arbetslivet fungerar. Studiebesök på arbetsplatser, besök i skolan av företagare eller olika yrkeskategorier och att praktiskt få prova

på att driva ett företag eller ett projekt är exempel på åtgärder som kan bidra till att stärka ungas arbetslivskunskap.

5.1.3 Unga som varken arbetar eller studerar

Ungdomar som varken arbetar eller studerar (uvas) består av såväl arbetslösa som inaktiva som inte söker arbete. I relation till befolkningen har unga som varken arbetar eller studerar nästan halverats de senaste tio åren. Det är framför allt andelen arbetslösa som har minskat samtidigt som den inaktiva gruppen har varit relativt oförändrad. Antalsmässigt är de flesta unga som varken arbetar eller studerar födda i Sverige. Bland utrikes födda ungdomar är dock andelen avsevärt högre, jämfört med inrikes födda. Det gäller i synnerhet utrikes födda kvinnor som har en dubbelt så hög andel jämfört med inrikes födda kvinnor. Andelen unga kvinnor och män i åldern 20–25 år som varken förvärvsarbetar eller studerar var 2018 i genomsnitt högre i områden med socioekonomiska utmaningar än i riket som helhet. Skillnaden mellan områden med socioekonomiska utmaningar och riket som helhet var dock betydligt lägre 2018 än vad de var under 2000-talets inledning. Samtidigt har covid-19-pandemin påverkat ungdomars situation på arbetsmarknaden negativt och har i det korta perspektivet lett till en sjunkande sysselsättning, ökad arbetslöshet och fler unga som varken arbetar eller studerar. Det är i dagsläget svårt att uttala sig om hur konsekvenserna för unga kommer att utvecklas i det långa perspektivet.

En betydande andel av de som varken arbetar eller studerar uppbär aktivitetsersättning (SOU 2018:11). Majoriteten av nybeviljade aktivitetsersättningar på grund av nedsatt arbetsförmåga gäller psykiatriska diagnoser. Utöver dessa finns även unga med hemmavarande barn och andra inaktiva. Bland gruppen är också andelen som har försörjningsstöd eller bor i hushåll som tar emot försörjningsstöd högre, jämfört med övriga befolkningen.

6. Boende och tillgång till den fysiska miljön

Goda levnadsvillkor förutsätter goda boendeförhållanden och utrymme för unga i den fysiska miljön. Det omfattar en bra bostad, och i förhållande till inkomsten, relativt lägre boendekostnader, tillgång till platser för aktiviteter och möten och en skolmiljö med tillräckliga ytor för olika behov. Ungdomars livsvillkor påverkas av hur den byggda miljön planeras, gestaltas och förvaltas – men också av hur de själva kan påverka utvecklingen. Barnkonventionen ger varje barn rätt till social trygghet samt den levnadsstandard som krävs för barnets utveckling och rätt att uttrycka åsikter och få dem respekterade. I barnets rätt till skälig levnadsstandard ingår t.ex. tillgång till bostad.

6.1 Ungas boende

De flesta ungdomar bor bra men det finns även grupper som har en svårare boendesituation med t.ex. trångboddhet eller avsaknad av egen bostad. Trångboddhet är betydligt vanligare i bostadsområden med socioekonomiska utmaningar och bland individer födda utanför Europa. Av samtliga barn i riket bor cirka nio procent i hushåll med låg inkomststandard, vilket innebär att inkomsterna inte räcker till de nödvändigaste levnadsomkostnaderna som

boende, hemförsäkring, barnomsorg, lokala resor osv. I områden med socioekonomiska utmaningar är andelen med låg inkomststandard 28 procent jämfört med områden med socioekonomiskt goda förutsättningar där andelen med låg inkomststandard är 2 procent.

De allra flesta kommuner bedömer att det är ett underskott på bostäder för unga på den lokala bostadsmarknaden. Enligt kommunerna beror det främst på att det generellt finns för lite bostäder, men också på att de bostäder som finns att tillgå är för stora eller för dyra för ungdomar. Att andelen hyresrätter har minskat i kombination med växande bostadsköer har lett till att fler hushåll, däribland unga, behöver söka sig till den ägda bostadsmarknaden. Under samma tidsperiod har priserna på bostäder ökat kraftigt, främst i storstäderna. Bostadspriserna har ökat snabbare än hushållens inkomster, vilket har gjort det svårare för förstagångsköpare, som i huvudsak utgörs av unga personer, att ta sig in på den ägda bostadsmarknaden.

6.1.1 Unga och hemlöshet

Hemlöshet kan innebära allt från att leva utan tak över huvudet till att bo i osäkra hyreskontrakt till att flytta runt bland vänner och bekanta. Socialstyrelsens senaste kartläggningen från 2017 avseende hemlösheten visade att ett stort antal hemlösa unga hade en förälder som befann sig i någon form av hemlöshet under mätveckan. Det finns uppskattningsvis cirka 740 akut hemlösa ungdomar med egna hushåll, med en kraftig överrepresentation av utrikes födda. Trots utbredd oro för ett kraftigt ökat antal vräkningar till följd av covid-19-pandemin verkar insatser från hyresvärdar, civilsamhället och det allmänna hittills ha stävjat en sådan utveckling.

6.2 Barn och ungdomar tar plats

Den fysiska miljön är barn och ungas utvecklingsmiljö och platsen där förutsättningarna grundläggs för deras framtida hälsa, välbefinnande och engagemang för sin sociala och fysiska omvärld. Barn och unga ska ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön. Det avser bl.a. lokaler i närmiljön så som skolor och utrymmen för kultur- och fritidsaktiviteter. Skolmiljön är en mycket viktig miljö och ett genomsnittligt barn i Sverige tillbringar under sina första nitton år ungefär halva sin vakna tid i skolan. En väl planerad och gestaltad skolmiljö påverkar därmed barns och ungas lärande, hälsa och välbefinnande positivt. Ändamålsenliga och tillgängliga lokaler för ungas fritid förbättrar också deras förutsättningar att organisera sig och engagera sig i samhällsutvecklingen.

Det finns däremot en stor variation i hur väl gestaltade livsmiljöer ungdomar har. Utformningen är beroende av enskilda fastighetsägare, kommunen och de som är huvudmän för t.ex. skolor. I områden med socioekonomiska utmaningar är resurserna för renovering och nybyggnation ofta lägre, vilket gör det särskilt viktigt att stödja en god gestaltning.

6.2.1 Att kunna ta sig fram på egen hand

Att kunna ta sig fram på egen hand och röra sig mellan olika platser utan att vara beroende av vuxna är en viktig del i att forma sitt eget liv. Barn och unga påverkas i hög utsträckning av

hur trafikmiljöer planeras, utformas, gestaltas och används. Ungdomar är ofta helt beroende av kollektivtrafik eller av att kunna ta sig fram själv med t.ex. cykel, moped, a-traktor eller elsparkcykel. För unga som bor på landsbygden eller i glesbygden är avstånden ofta långa och dessutom kan utbudet av kollektivtrafik ofta vara begränsat eller obefintligt. För unga som bor på landsbygden eller i glesbygden behövs därför andra typer av insatser och tillgänglig kollektivtrafik spelar en stor roll för dessa ungas möjligheter till delaktighet i samhället.

7. Brottutövande och utsatthet för brott

Att minska brottsligheten bland unga är viktigt för att förbättra ungdomars levnadsvillkor och framtida utveckling. Utsatthet för brott kan leda till att ungdomar begränsar sin vardag och sitt sociala liv på ett sådant sätt att det innebär negativa konsekvenser för individen och minskar möjligheten till goda levnadsvillkor. Bland de ungdomar som utsätter andra för brott finns det ofta riskbeteenden som att missbruka narkotika, alkohol eller vara frånvarande från skolan.

7.1 Ungdomars brottslighet

Många ungdomar begår brott vid något enstaka tillfälle. Det finns däremot ett mindre antal individer som begår många brott och därmed svarar för en stor andel av ungdomsbrottsligheten. Dessa individer har vanligen en problematisk uppväxt och en hög ansamling av riskfaktorer. I det sammanhanget är det dock viktigt att komma ihåg att många ungdomar med en hög ansamling riskfaktorer inte utvecklar en vanekriminell livsstil. De allra flesta identifierade riskfaktorer är sådant som barn och ungdomar endast har mycket begränsade möjligheter att påverka själva. Forskning visar även att insatser som samtidigt fokuserar på ett flertal riskfaktorer i olika sociala miljöer ger bäst effekt. Många forskare menar också att de allra mest effektiva insatserna mot en kriminell utveckling är de som sätts in tidigt. Brottförebyggande rådet (Brå) lyfter fram att ungdomarna behöver få samverkande insatser som präglas av kontinuitet, intensitet och individuell anpassning.

7.2 Ungdomars utsatthet för brott

Skolundersökningen om brott från 2019 visar att 48 procent i årskurs 9 uppger att de utsatts för brott. Det är en något mindre andel jämfört med 2017 då 51 procent uppgav att de utsatts för brott. Det är vanligt med utsatthet för brott i skolmiljön vilket också är den vanligaste brottsplatsen för både lindrig och grövre misshandel. Även en stor andel av dem som utsatts för sexuella kränkningar och hot uppger att det inträffade i skolmiljön. Det dödliga våldet mot unga har ökat de senaste åren, med en tydlig ökning sedan mitten av 2010-talet. Utvecklingen hänger ihop med att det dödliga våldet i kriminella miljöer har ökat.

7.2.1 Våld i nära relationer bland unga och utsatthet för sexualbrott

I en analys från Brå uppgav nästan var femte person i åldern 16–24 år att de någon gång utsatts för våld i en parrelation. Återkommande utsatthet var vanligare hos kvinnor än män, både när det gäller psykiskt och fysiskt våld. Yngre personer rapporterar även i högre grad än äldre att de utsatts för sexualbrott. Unga kvinnor i övre tonåren och tjugooårsåldern är

överrepresenterade bland dem som uppger att de har trakasserats sexuellt i arbetslivet och utsatts för sexualbrott i allmänhet. Även i skolan utsätts flickor i högre grad än pojkar för sexuella trakasserier och sexuellt påträngande beteende. Unga hbtq-personer är generellt mer utsatta för sexuella trakasserier, övergrepp och våld än övriga befolkningen. Samtidigt saknas det kunskap om den specifika situationen för unga hbtq-personer.

7.2.2 Hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett samhällsproblem och både unga kvinnor och män kan vara utsatta. Våldet och förtrycket bygger på starka patriarkala föreställningar och är kollektivt utövat. Vanligt är att individens handlingar anses påverka hela familjens och kollektivets anseende. Den kontroll som utövas kan sträcka sig från vardagliga begränsningar i flickors och kvinnors liv, såsom klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till större livsval såsom giftermål, jobb, val av utbildning och oskuldsnorm. Både flickor och kvinnor och pojkar och män kan vara förövare för hedersrelaterat våld. Ibland är en och samma person både utsatt och förövare, inte minst när det gäller pojkar och unga män. Även barnäktenskap, tvångsäktenskap samt könsstympning av flickor och kvinnor är exempel på hedersrelaterat våld. Den mest utsatta gruppen är unga kvinnor som lever i familjer med två utrikes födda föräldrar.

8. Fritid, idrott och kultur

Goda levnadsvillkor innebär också att ungdomar ska ha tillgång till meningsfulla och utvecklande fritidsaktiviteter, i form av bl.a. idrott och kultur. Alla barn har enligt barnkonventionen rätt till lek, rekreation, vila och fritid och konventionsstater ska uppmanas tillhandahållandet av bl.a. lämpliga och lika möjligheter till rekreations- och fritidsverksamhet. Fritiden är betydelsefull för alla åldrar, men unga har generellt mer fritid än övriga åldersgrupper och värderar också fritiden något högre (MUCF, Unga med attityd 2013). Fritiden kan också vara en viktig arena för unga kvinnor och män att känna inflytande över sitt eget liv och delaktighet i det demokratiska samhället. Fritidsaktiviteter har även stor betydelse för ungdomars fysiska och psykiska hälsa och kan ha en kompensatorisk effekt för unga som av olika anledningar möter utmaningar inom andra delar av livet (MUCF, Ungas rätt till en meningsfull fritid – tillgång, trygghet och hinder 2019).

Restriktioner för att minska smittspridning av covid-19 har medfört att barn och ungas tillgång till fritidsaktiviteter och möjligheter att träffa jämnåriga i offentliga utrymmen begränsats. Att exempelvis fritidsgårdar, bibliotek och badhus har stängts ner har inneburit att ungas tillgång till en meningsfull fritid har begränsats.

8.1.1 Fritid

Ungefär hälften av alla unga i åldern 16–25 år tycker att de har lagom mycket fritid. Såväl unga kvinnor som unga män tycker att det viktigaste med fritiden är att ha roligt, men det är även en stor andel unga som tycker att det är viktigt att få möjlighet att lära sig nya saker som intresserar dem. Nästan alla unga (97 procent) uppger att de känner sig trygga på de

fritidsaktiviteter som de deltar i. Hur unga ser på sin fritid och vad de gör under sin fritid hör ihop med deras mående. Det är en större risk att ungdomar som upplever att de har för lite fritid eller för mycket fritid är stressade jämfört med unga som tycker att de har lagom med fritid. Unga män är generellt mindre benägna att vara stressade över sin fritid än unga kvinnor.

I åldern 16-25 är det två sociala aktiviteter som de allra flesta unga ägnar sig åt. Mer än nio av tio unga svarar att de varje vecka kommunicerar med andra på internet eller genom sociala medier. Åtta av tio unga umgås med kompisar på fritiden varje vecka. Det är även en stor andel unga, sex av tio, som uppger att de varje vecka idrottar utanför en förening. Ungefär tre av tio utövar någon kulturell aktivitet. De flesta unga uppger att de har ganska stora eller mycket stora möjligheter att delta i olika typer av fritidsaktiviteter om de skulle vilja.

Det finns vissa grupper av unga som i lägre utsträckning än andra uppger att de har goda möjligheter att delta samt att de av olika anledningar avstår. Det handlar om unga kvinnor, unga med funktionsnedsättning, unga från ekonomiskt utsatta hushåll, utrikes födda unga, och unga hbtq-personer. De vanligaste hindren för deltagande i fritidsaktiviteter bland unga är att skola och arbete gör att det inte finns tid, att aktiviteterna kostar för mycket pengar, att det är svårt att ta sig till aktiviteterna eller att aktiviteterna upplevs vara för svåra.

8.1.2 Öppen fritidsverksamhet

Utrikes födda unga och unga från områden med socioekonomiska utmaningar besöker den öppna fritidsverksamheten i större utsträckning än övriga grupper av unga. Det är också vanligare bland unga i åldersgruppen 16–19 år att besöka den öppna fritidsverksamheten än bland unga mellan 20–25 år. Det är en större andel unga kvinnor än unga män som aldrig besöker en fritidsgård.

8.1.3 Föreningsmedlemskap

Även när det gäller föreningsmedlemskap finns det skillnader mellan unga i olika åldersgrupper. Andelen som är medlemmar i en förening är lägre bland unga i åldern 20–25 år än bland unga i åldern 16–19 år. Därutöver finns det könsskillnader avseende vilka typer av föreningar som unga är medlemmar i. Det är vanligare att unga män är medlemmar i idrottsföreningar medan det är vanligare att unga kvinnor är medlemmar i kulturföreningar och miljöföreningar.

8.2 Idrott

Idrott utgör en viktig del av många ungdomars uppväxt. Deltagande i den frivilligt organiserade idrotten har tydliga fördelar för ungas hälsoutveckling, bl.a. i form av välmående, förbättrad livskvalitet och förmåga att reglera känslor och hantera motgångar (Riksidrottsförbundet 2019).

Det råder en tydlig hälsotrend bland dagens unga att leva ett hälsosamt och ett fysiskt aktivt liv. Intresset för att idrotta och motionera är fortsatt högt men samtidigt visar statistik att

intresset för att göra detta i en förening minskat. Sex av tio ungdomar mellan 16–25 år var medlem i en förening 2018 jämfört med sju av tio 2009.

Det finns även vissa skillnader gällande vilka grupper som idrottar. Andelen unga som idrottar i en förening är högst i socioekonomiskt starka grupper. Flickor med utländsk bakgrund är den grupp som idrottar i minst utsträckning. Barn med funktionsnedsättning rör på sig i mindre utsträckning än befolkningen i övrigt och gruppen har i jämförelse ett mer stillasittande fritid.

Både unga och äldre behöver regelbunden fysisk aktivitet och det finns en grupp unga som inte får det. Ungas möjlighet till idrott och motion är i vissa fall bristfällig och dessutom ojämnt fördelad i landet. Denna ojämlikhet ökar i takt med familjens utbildningsgrad, hushållsekonomi och position på arbetsmarknaden. Den centrala idrottspolitiska utmaningen ligger därmed i att kunna erbjuda ett brett och varierat utbud av idrott och motion anpassat efter barn och ungas olika intresse, bostadsort och andra förutsättningar.

Covid-19-pandemin har medfört ett ansträngt läge för många idrottsföreningar men de långsiktiga konsekvenserna för idrottsrörelsen och dess möjligheter att aktivera såväl breda ungdomsgrupper som mer sårbara grupper är ännu svåra att bedöma. Idrottsrörelsens överlevnad genom krisen samt dess förmåga att anpassa och förnya sin verksamhet under och efter pandemin är viktiga frågor att bevaka.

8.3 Kultur

Att få ta del av konst och kultur och ha möjlighet till eget skapande öppnar för olika känslomässiga uttryck, hjälper unga i processen att forma sig själva och förstå sin omvärld. Att alla ungdomar har tillgång till konst och kultur är en del av att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor.

Kulturdeltagande på fritiden bland barn och unga är högt där yngre barn och flickor deltar mer i kulturaktiviteter. Myndigheten för kulturanalys konstaterar dock att det finns skillnader mellan olika gruppers deltagande i kulturaktiviteter där inkomst och utbildning har starka samband med kulturvanor. Andelen unga som läser böcker har halverats från 60 procent till 30 procent mellan 2007 och 2018. Den internationella PISA-undersökningen visar även att svenska elevers läsförmåga har försämrats markant under 2000-talet. Utvecklingen vände 2015 och de senaste resultaten från 2018 visar på en positiv trend.

De största utmaningarna för ungas kulturdeltagande ligger i att nå barn och unga i hela landet. Det finns stora socioekonomiska skillnader mellan olika grupper i samhället, mellan unga kvinnor och unga män, mellan olika bostadsområden och mellan stad och glesbygd.

Den kommunala kulturskolan har en bärande roll för barn och ungas likvärdiga tillgång till kultur. Kulturskolan når mer än 200 000 barn och unga i hela landet och är en unik mötesplats för barn och unga från olika delar av samhället. Kulturskolan bidrar till att lägga

grunden för barn och ungas kreativa utveckling genom att de får ta del av och utöva en rad olika konstformer som ryms inom kulturskolans utbud. Den kommunala kulturskolan erbjuder möjlighet till gemenskap, även utanför skolan, och ger barn och unga möjligheter att utvecklas och mötas i nya sammanhang.

Covid-19-pandemin har påverkat möjligheten för alla att delta i kulturlivet. Barns och ungas möjlighet att ta del av kultur och deras rätt till det, såväl på fritiden som i skolan, har påverkats och kommer fortsatt att påverkas som en följd av pandemin. Svårigheten att uppfylla de kulturpolitiska målen är en betydande utmaning som behöver följas noga.

9. Makt att forma sina liv

Den andra delen av det ungdomspolitiska målet avser ungdomars makt att forma sina liv och innebär att alla ungdomar ska ha samma möjlighet att – oberoende av kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder – vara självständiga, göra självständiga val och kunna ta ansvar för sina handlingar (prop. 2013/14:191). Att ha makt att forma sitt liv är tätt sammanknutet med att ha goda levnadsvillkor och att ha inflytande över samhällsutvecklingen. I vilken utsträckning en ung kan vara självständig, göra självständiga val och kunna ta ansvar för sina handlingar beror på hur dennes levnadsförhållanden ser ut. Viktiga delar är t.ex. den finansiella situationen, bostadssituationen, relationen till familj och vänner, skolprestationer, etablering i arbetslivet, fysisk och psykisk hälsa, trygghet och om personen har roliga och utvecklande fritidsaktiviteter. Att uppleva sig ha förutsättningar till inflytande över samhällsutvecklingen påverkar även det makten att forma sitt liv i positiv riktning.

9.1 Skillnader i makt att forma sina liv

Tidigare genomgång visar att en majoritet av unga i Sverige idag har goda levnadsvillkor. Mot bakgrund av denna analys kan en stor majoritet av ungdomsgruppen antas ha makt att forma sina liv, såväl sin nutid som sin framtid. Det finns dock vissa grupper som tydligen har sämre levnadsvillkor än andra unga och som kan ha särskilda svårigheter att uppnå makt att forma sina liv, vilket också framgår i redovisningen av ungas levnadsvillkor. Det finns exempelvis betydelsefulla skillnader mellan unga utifrån bl.a. kön, ålder och olika socioekonomiska faktorer. Det finns också skillnader när det gäller unga med funktionsnedsättning och unga hbtq-personer. Som angetts ovan upplever unga i särskilt utsatta positioner högre grad psykisk ohälsa jämfört med andra unga, vilket försämrar deras möjligheter att forma sina liv.

9.1.1 Unga med funktionsnedsättning

En viktig utgångspunkt för funktionshinderspolicen är konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som fastställer att konventionsstaterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder som behövs för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning fullt ut åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn. I MUCF:s fokusrapport Det vore ju kul om de frågade nån gång från 2019 konstaterar myndigheten att det inte är alla grupper av unga som deltar i samma utsträckning i de

möjligheter till inflytande som finns. Denna slutsats drogs även av 2014 års Demokratiutredning (SOU 2016:5). Unga kvinnor och män med funktionsnedsättning är en av de grupper som är underrepresenterad i kommunala inflytandeform. MUCF pekar särskilt ut unga i särskolan som en grupp som kommunerna har svårt att nå ut till. ”Hemmasittare”, det vill säga ungdomar som hoppat av skolan, är också svåra att nå och tidigare studier visar att unga med funktionsnedsättning är överrepresenterade i den gruppen. Myndigheten ser dock att det finns stora skillnader mellan kommunerna när det gäller ambitionsnivån på det inflytandearbete som bedrivs när det gäller alla ungdomar. Det finns flera goda kommunala exempel som kan lyftas fram men fortfarande kvarstår behovet av ett intensifierat och fördjupat arbete för att säkerställa att alla unga ges möjlighet till inflytande.

9.1.2 Unga hbtq-personer

Unga hbtq-personer är mer utsatta för diskriminering, hot och våld än andra unga. Exempelvis har var femte ung homo- och bisexuell person angett att de utsatts för fysiskt våld av en närstående. Bland hbtq-personer är det unga bisexuella kvinnor och transpersoner som har minst tillit till andra människor, uppvisar de största ohälsotalen, har flest upplevelser av våld och som har ett mer självdestruktivt beteende än andra. Unga hbtq-personer upplever sig oftare osynliggjorda, diskriminerade och otrygga. De är också mer ekonomiskt utsatta och har sämre sociala skyddsnät än andra unga (MUCF, Olika verkligheter – Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor, 2019). Det är genomgående vanligare bland unga hbtq-personer att uppleva begränsningar och inskränkningar av sina levnadsvillkor.

9.1.3 De nationella minoriteterna och urfolket samerna

Sverige har fem erkända nationella minoriteter: judar, romer, sverigefinnar, tornedalingar och samer som också är ett urfolk. Erkännandet av Sveriges historiska nationella minoriteter är en viktig demokratisk princip som utgår från Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Sverige ska säkerställa efterlevnaden av de nationella minoriteternas rättigheter, som bl.a. följer av internationella åtaganden om mänskliga rättigheter. Överföringen av språk och kultur mellan generationerna är en huvuduppgift för minoritetspolitiken och det är viktigt att ge barn och unga inflytande i frågorna. Det finns därför en skyldighet för myndigheter enligt lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk att främja barns och ungas möjligheter till inflytande och beakta frågor som är av särskilt intresse för dem.

9.1.4 Diskriminering och rasism

Upplevelser och erfarenheter av rasism riskerar att påverka ungdomars levnadsvillkor och makt att forma sina liv. I en studie från Diskrimineringsombudsmannen berättar ungdomar om erfarenheter av diskriminering och rasism. De berättar vad det innebär att tidigt i livet få uppleva att man är annorlunda och om ett utanförskap genom avvisande attityder från omgivningen och om hur det är att vara t.ex. en synlig minoritetsgrupp. Det handlar om allt från diskriminering i vardagen till rasistiskt motiverade hatbrott.

Skolan ska genom sitt demokratiska uppdrag främja ett skolklimat där alla elever känner sig trygga och respekterade. Trots det är rasism vanligt förekommande i skolan. Enligt organisationen Friends är etnicitet den vanligaste grunden för trakasserier både på mellanstadiet och högstadiet. (Friends 2020). Bland annat romska företrädare vittnar om att fördomar och rasism mot romer finns inom skolan vilket riskerar att påverka skolgången negativt. Enligt rapporten skadar rasism barns psykiska och fysiska hälsa och kan leda till kronisk stress bland barn vilket påverkar förutsättningarna till att leva ett hälsosamt liv.

9.2 Egen försörjning

Att ha en egen inkomst och att kunna försörja sig själv har stor betydelse för att uppnå makt att forma sitt liv. En mindre andel ungdomar har egna inkomster redan vid 13 års ålder om än mycket små sådana. Oftast rör det sig om inkomster från feriearbeten eller helgarbete. I gymnasial ålder har omkring 90 procent någon form av löneinkomster vilket indikerar att ungdomar skaffar sig arbetslivserfarenhet på ett tidigt stadium. Fram till 20 års åldern är skillnader i löneinkomster mellan unga kvinnor och män relativt liten. Därefter har de unga männen en högre genomsnittlig inkomst än de unga kvinnorna. Det gällde såväl de som har näringsinkomst som de som har löneinkomster.

Ungdomars skuldsättning är en viktig aspekt i frågan om ungdomars möjlighet att uppnå makt att forma sina liv. Om en ung person får en skuld hos Kronofogden kan det leda till en betalningsanmärkning som försämrar möjligheterna att etablera sig i samhället. Drygt 30 000 ungdomar i åldern 18–25 år hade tillsammans skulder på över en miljard kronor 2019. Det är en större andel unga män som har en skuld hos Kronofogden.

10. Inflytande över samhällsutvecklingen

Den tredje delen av det ungdomspolitiska målet, att alla ungdomar ska ha inflytande över samhällsutvecklingen, innebär en uttalad målsättning att ungdomar ska finnas med i samhällsbygget och att ungdomar har en uttalad rätt till inflytande. Alla ungdomar ska ha goda möjligheter att vara med och påverka beslutsfattande på alla nivåer i samhället. Unga kvinnor och män ska ha förutsättningar att delta i politiska beslutsprocesser, vara representerade i de folkvalda församlingarna och ha inflytande i frågor som har betydelse för samhället i stort. Ungdomars deltagande i de folkvalda politiska församlingarna är avgörande för en livskraftig demokrati. Ett ungdomsperspektiv ska främjas inom den regionala utvecklingspolitiken. Kommuner och regioner är nyckelaktörer när det gäller arbete för barn och ungdomar. De behöver därför god kunskap om vad ett barn- respektive ungdomsperspektiv innebär och hur dessa kan integreras i beslut och insatser, liksom om metoder för att föra dialog med barn och ungdomar. Unga kvinnor och mäns inflytande och delaktighet är prioriterade områden inom det europeiska och internationella samarbetet.

10.1 Ungas deltagande i demokratin

Valdeltagandet bland ungdomar har ökat både i riksdags-, kommun- och regionfullmäktigeval. Däremot har valdeltagandet till Europaparlamentet varit avsevärt lägre jämfört med

riksdagsvalet och sjönk ytterligare 2019. Valdeltagandet avspeglar skillnaderna i politiskt deltagande generellt och det finns tydliga skillnader i valdeltagandet mellan grupper av unga i relation till utbildning och mellan ungdomar med svensk och utländsk bakgrund.

Allt fler unga bedömer att de har möjlighet att påverka politiska beslut och intresset för politik befinner sig på historiskt höga nivåer. Den senaste undersökningen av MUCF från 2018 visar att de viktigaste samhällsfrågorna för unga är sjukvården, skola och utbildning, migration och integration samt klimatet.

10.1.1 Protester, nätverk och sociala rörelser

Unga kvinnor och mäns möjligheter att organisera sig har betydelse både för deras möjligheter att forma sina egna liv och ha inflytande över samhällsutvecklingen. Andelen unga som är medlemmar i ett politiskt parti eller en förening har minskat men ungas delaktighet i demokratin tycks inte ha minskat totalt sett. Ungas engagemang tar sig i stället andra uttryck idag genom bland annat demonstrationer och protester. Sociala medier spelar ofta en avgörande roll för möjligheten att mobilisera sig i dessa sammanhang. De möjliggör organisering utan organisationer och bildandet av nätverksbaserade rörelser.

Internet och sociala medier har skapat ökade möjligheter för unga att ta del av information och till opinionsbildning. Samtidigt sprids desinformation lättare. Andelen som undviker nyheter är särskilt hög bland unga med lågt politiskt intresse, där nyhetsvanor tenderar att hänga samman med socioekonomiska faktorer. Debattklimatet har även blivit hårdare och hot och hat uttrycks i större omfattning, i synnerhet på internet och sociala medier. Näthat har ofta inslag av rasism, könsrelaterat hat, sexism samt liknande former av fientlighet. En grupp som är särskilt utsatta för hot och hat är politiskt förtroendevalda vilket påverkar viljan att delta i de offentliga samtalen negativt.

10.2 Ungas attityder till sitt eget inflytande och till demokratin

Det finns flera faktorer som påverkar ungas uppfattning av sitt eget inflytande. I 2019 års attityd- och värderingsstudie från MUCF anger unga att de i större utsträckning själva kan föra fram åsikter till beslutsfattare jämfört med i 2013 och 2002 års studier. År 2013 tyckte knappt en av fyra unga att de kunde föra fram sina åsikter till beslutsfattare. I 2019 års studie tycker drygt var tredje ung att de kan föra fram sina åsikter. Till skillnad från tidigare studier framkommer det i 2019 års studie att det är vanligare att unga män uppger att de kan föra fram sina åsikter till beslutsfattare än att unga kvinnor gör det. Både andelen unga män och unga kvinnor som uppger att de kan föra fram sina åsikter till beslutsfattare ökar, men unga kvinnor halkar efter något i utvecklingen.

10.2.1 Ungas möjligheter att påverka politiska beslut

I en levande och jämlik demokrati är det viktigt att alla invånare har de kunskaper, verktyg och förmågor som krävs för att aktivt kunna föra sin talan och delta i demokratis beslutsprocesser. Mot denna bakgrund är det viktigt att unga tidigt ges stöd och möjlighet att delta i demokratiska processer och därigenom etablera kunskaper och förmågor som kan

användas hela livet. Allt fler ungdomar bedömer att de har möjlighet att påverka politiska beslut, både nationellt och kommunalt. I MUCF:s rapport Fokus 18 uppges ett vanligt skäl bland de unga som inte är intresserade av att påverka att de kan för lite om hur de ska göra för att påverka. MUCF konstaterar att det kan betraktas som problematiskt att förhållandevis många unga hänvisar till brist på kunskap eftersom detta antyder att skolan brister i sitt uppdrag att utbilda unga i hur demokratin fungerar på lokal nivå.

Utsatta grupper ser mindre möjlighet till att påverka och känner att de lyssnas på i mindre utsträckning än andra unga. Områden med socioekonomiska utmaningar har även sämre tillgång till samlingslokaler och präglas av att invånarna i betydligt lägre grad än i andra områden deltar och känner sig delaktiga i demokratin. Det finns variation i hur ungdomar involveras i utformningen av samhället, vilket gör det angeläget att staten genom sina myndigheter fortsätter att ge stöd och vägledning, samt sprider goda exempel på hur unga kan göras delaktiga på olika nivåer i samhället.

10.3 Unga och EU

Att främja ungas inflytande är både ett mål i sig för EU-samarbetet och något som ska genomsyra alla insatser som berör unga. Ett viktigt instrument för att genomföra EU:s ungdomspolitik är den s.k. ungdomsdialogen med unga och ungdomsorganisationer. Majoriteten av unga är positiva till ett EU-medlemskap, även om de flesta inte anser att de har möjlighet att påverka beslut på EU-nivå.

11. Internationella samarbeten

Ungdomar påverkas av beslut inom alla samhällsområden som fattas såväl lokalt och regionalt som nationellt och internationellt. Det nationella ungdomspolitiska målet utgör grunden för Sveriges agerande i det internationella samarbetet om ungdomspolitiska frågor. Det finns en ambition om att främja samverkan i internationella organisationer och erfarenhetsutbyte mellan länder och regeringen vill verka för att ungdomars kunskaper om, erfarenheter av och egna internationella samarbeten ska stärkas. Ungas medverkan i internationellt samarbete bör därför främjas. Ett aktivt internationellt ungdomspolitiskt arbete bidrar till bredare perspektiv och förstärker den nationella ungdomspolitiken.

11.1 Ungdomspolitiken i internationella samarbeten

Ungdomspolitiken är närvarande i flera av Sveriges internationella samarbeten. Nordiska barn- och ungdomskommittén (NORDBUK) är ett nordiskt samarbete som samlar och sprider kunskap om barn och ungas levnadsvillkor i Norden, främjar ett barnrätts- och ungdomsperspektiv inom Nordiska ministerrådet samt stödjer barn och ungas egen organisering och delaktighet i demokratiska processer.

EU har bedrivit ett ungdomspolitiskt samarbete i över 30 år och antog 2018 en ungdomsstrategi för perioden 2019–2027. Målsättningarna för EU:s ungdomsstrategi är att ge unga kvinnor och män mer makt över sina egna liv, uppmuntra ett aktivt medborgarskap,

motverka socialt utanförskap bland ungdomar samt säkra att politiska beslut inom relevanta områden tar större hänsyn till ungdomars situation. Insatser för ungas utbyte inom EU sker bl.a. inom programmen Erasmus+ och Europeiska solidaritetskåren. Regeringen arbetar för att fler unga i Sverige ska nyttja de möjligheter som finns inom de olika EU-programmen. Det ungdomspolitiska samarbetet sker även på global nivå inom bl.a. FN där ungas delaktighet i beslutsprocesser är en av huvudprioriteringarna. Även Agenda 2030 betonar särskilt barn och ungas perspektiv.

12. Handlingsprogram 2021–2024

I samband med den ungdomspolitiska skrivelsen presenterar regeringen även ett nytt handlingsprogram för perioden 2021–2024 med insatser som syftar till att skapa förutsättningar för att uppnå det ungdomspolitiska målet. Handlingsprogrammet innehåller ett hundratal såväl pågående som planerade insatser med avseende på psykisk och fysisk hälsa, utbildning, etablering på arbetsmarknaden, bostad och tillgång till den fysiska miljön, brottsförebyggande arbete, fritid, idrott och kulturdeltagande, makt att forma sina liv och ungdomars inflytande över samhällsutvecklingen med mera. Dessa främjar på olika utvecklingen mot målet. Som beskrivits ovan är ungdomspolitiken sektorsövergripande och rör en bredd av frågor såsom ungas utbildning, arbete, hälsa, inflytande, kultur, fritid och bostadsfrågor. Ungdomar påverkas av beslut inom alla samhällsområden, direkt eller indirekt. Samtidigt är det viktigt att framhålla att kommuner och regioner är betydelsefulla ungdomspolitiska aktörer eftersom en stor del av ansvaret för att genomföra insatser som påverkar ungdomar ligger hos dem. Även det civila samhällets aktörer bidrar på olika sätt med viktiga insatser och sammanhang för ungdomar.

Regeringskansliet
Växel: 08-405 10 00
www.regeringen.se